Ann Hendrikx (a) & Sofie Robyns (b)
(a) Basisschool De Bladwijzer, Genk
(b) Scholengemeenschap De Speling, Genk-Zutendaal
Contact: ann.h@debladwijzer.be
pedagogisch.kleuter@sgdespeling.be

Expliciete Directe Instructie in de kleuterklas

1. Inleiding

Expliciete Directe Instructie (EDI) is een vorm van doelgericht lesontwerp en lesgeven waarbij de leraar nieuwe kennis en vaardigheden helder aanbrengt, het leerproces stap voor stap begeleidt en voortdurend nagaat of kinderen de leerinhoud begrijpen. EDI gaat dus verder dan 'gewoon uitleg geven'. De leraar volgt actief op wat kinderen leren en gebruikt die informatie om haar instructie bij te sturen.

Ook in het kleuteronderwijs kan expliciete instructie een waardevolle plaats krijgen. Een kleuterklas is echter geen lagere school. Kleuters leren binnen een rijke omgeving waarin spel, interactie, handelen, exploreren en ervaringen centraal staan. Expliciete instructie moet daarom aansluiten bij de eigenheid van jonge kinderen. Instructiemomenten kunnen kort, interactief en actief zijn, en verbonden worden met spel en andere betekenisvolle activiteiten. Een EDI-activiteit bij kleuters hoeft ook niet lang te duren. De kracht zit in doelgerichtheid, actieve betrokkenheid en een goede afwisseling tussen instructie en handelen.

2. Doelgericht

Een goede EDI-activiteit begint niet met de vraag "Welke leuke activiteit kunnen we doen?", maar met de vraag "Wat wil ik dat de kleuters leren?". Het leerdoel vormt het vertrekpunt. Een goed leerdoel is concreet en observeerbaar, en helpt de leraar om te bepalen welke instructie, materialen, vragen en inoefening nodig zijn. Zo is "We gaan ontdekken wat bouwen is" een té breed doel. Een concreter doel is bijvoorbeeld "De kleuters kunnen uitleggen wat een fundering is en waarom een gebouw een stevige basis nodig heeft". Vanuit het leerdoel bepaalt de leraar welke voorkennis moet worden opgeroepen en welke nieuwe kennis expliciet moet worden aangebracht.

De keuze voor expliciete instructie hangt dus samen met wat kinderen moeten leren. EDI is vooral geschikt wanneer nieuwe, belangrijke en afgebakende kennis of vaardig-

heden doelgericht moeten worden aangebracht. Voorbeelden zijn: nieuwe concepten en bijhorende woordenschat, kennis over de wereld, kenmerken en eigenschappen, eenvoudige verbanden tussen concepten, procedures, strategieën en nieuwe vaardigheden. Andere activiteiten lenen zich dan weer beter voor exploratie, onderzoek, spel of een creatief proces. Wanneer kleuters bijvoorbeeld zelf onderzoeken hoe ze een zo hoog mogelijke toren kunnen bouwen, kan een open onderzoeksactiviteit passender zijn dan een volledig voorgeschreven instructie. De keuze is dus niet EDI óf spel en exploratie, maar wel "Welke didactische aanpak past bij dit leerdoel en deze specifieke leerinhoud?".

3. Stapsgewijs

- *Stap 1* – Nieuwe kennis wordt gemakkelijker verbonden wanneer relevante voorkennis beschikbaar is. De leraar haalt daarom kort de kennis op die nodig is om de nieuwe inhoud te begrijpen. Bij een activiteit over funderingen kan ze bijvoorbeeld teruggrijpen naar eerdere ervaringen met torens die omvielen: "We hebben gisteren een hoge toren gebouwd. Wat gebeurde er toen de onderkant heel smal was?".

- *Stap 2* – Tijdens de instructie maakt de leraar de nieuwe kennis of vaardigheid expliciet. Ze gebruikt concrete materialen, afbeeldingen, handelingen en duidelijke taal. Via modeling doet ze niet alleen voor wat ze doet, maar verwoordt ze ook waarom. Zo maakt ze haar denkproces zichtbaar. Bij het bouwen van een toren kan ze zeggen: "Ik wil dat mijn toren stevig staat. Daarom begin ik onderaan met een brede basis". De kinderen zien zo niet alleen wat werkt, maar ook hoe de leraar tot een oplossing komt.

- *Stap 3* – Na de instructie nemen de kleuters steeds meer verantwoordelijkheid (zie GRIMM-model): (a) ik doe het voor, (b) wij doen het samen, (c) jullie doen het samen en (d) jij doet het zelf. De leraar blijft steeds betrokken: ze observeert, stelt gerichte vragen, geeft feedback en stuurt bij waar nodig.

De structuur van EDI biedt houvast, maar hoeft geen rigide stappenplan te worden. De inhoud, materialen, taal en werkvormen worden aangepast aan de leeftijd, voorkennis en onderwijsbehoeften van de kleuters.

4. Controle van begrip

Een essentieel onderdeel van EDI is het controleren van begrip. De leraar wacht niet tot het einde van de activiteit om te ontdekken of kinderen de leerinhoud hebben begrepen. Ze laat de kleuters iets aanwijzen, sorteren, kiezen, voorspellen, nabootsen, uitvoeren, enz. Bij een activiteit over bouwen kan ze bijvoorbeeld vragen: "Welke toren

heeft de stevigste basis?" (aanwijzen) of "Waarom staat deze toren steviger?" (verwoorden). Belangrijk is dat niet alleen de meest mondige kleuter antwoordt. De leraar wil zicht krijgen op het begrip van alle kinderen. Wanneer blijkt dat kinderen de inhoud nog niet beheersen, volgt extra instructie of een nieuwe demonstratie. Kinderen die het doel al beheersen, kunnen verder oefenen en toepassen.

5. Taalontwikkeling

Taal- en kennisontwikkeling zijn nauw met elkaar verbonden. Daarom is het belangrijk dat de leraar tijdens EDI bewust aandacht heeft voor de taal die bij de leerinhoud hoort. Binnen een thema over 'planten' kunnen bijvoorbeeld woorden als *wortel*, *stengel*, *blad*, *zaad* en *groeien* doelgericht worden aangeboden. De leraar gebruikt deze woorden herhaaldelijk en stimuleert kinderen om ze zelf te gebruiken. Nieuwe woordenschat wordt zo verbonden met kennis, handelingen en ervaringen. De leraar is hierbij een belangrijk taalmodel.

6. Integratie en toepassing

Nieuwe kennis krijgt betekenis wanneer kinderen ze kunnen gebruiken. Zelfstandig toepassen hoeft bij kleuters zeker geen werkblad te zijn. Het kan geïntegreerd worden in hoekenwerk, spel of andere activiteiten. Een kleuter die geleerd heeft wat een bouwplan is, kan in de bouwhoek een eenvoudig plan bekijken en een constructie nabouwen. Een kleuter die ruimtelijke begrippen als *boven*, *onder*, *naast* en *tussen* heeft geleerd, kan deze tijdens een bewegingsactiviteit toepassen. Expliciete instructie helpt om belangrijke nieuwe kennis en vaardigheden bewust aan te brengen; spel, exploratie en andere activiteiten bieden kansen om die kennis te gebruiken, te herhalen en te verdiepen.

Expliciete instructie hoeft bovendien niet altijd plaats te vinden tijdens een geplande activiteit. Ook tijdens dagelijkse routines en spontane momenten ontstaan kansen om doelgericht kennis aan te brengen. Tijdens het opruimen kunnen begrippen als 'sorteren' en 'ordenen' worden aangebracht. Tijdens het fruitmoment kunnen woorden als *schil*, *pit* en *vruchtvlees* doelgericht via instructie worden aangeboden. Tijdens het buitenspelen kan de leraar ruimtelijke begrippen modelleren. EDI is dus niet alleen een lesvorm, maar ook een manier om op verschillende momenten bewust instructie te geven.

7. Conclusie

EDI is duidelijk niet de enige manier waarop kleuters leren. Krachtig kleuteronderwijs vraagt om een breed repertoire van didactische aanpakken: expliciete instructie, begeleid en zelfstandig spel, exploratie en onderzoek, gesprekken, voorlezen, bewegingsactiviteiten, routines en rijke ervaringen. De kracht zit in de doelgerichte combinatie. Onderzoek naar vroegschoolse onderwijsinterventies laat zien dat verschillende kenmerken van onderwijs kunnen bijdragen aan cognitieve opbrengsten, maar dat er niet één afzonderlijke didactische aanpak als dé oplossing kan worden beschouwd.

De kernvraag is daarom niet hoe we EDI toepassen in de kleuterklas, maar wel wat we willen dat onze kleuters leren en welke manier van lesgeven hen helpt om die kennis en vaardigheden werkelijk op te bouwen. Wanneer de leraar vanuit die vraag werkt, kan EDI een krachtige didactische aanpak zijn voor doelgericht en rijk kleuteronderwijs.

Referenties

Camilli, G., S. Vargas, S. Ryan & W. Barnett (2010). "Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development". In: *Teachers College Record*, 112 (3), p. 579-620.

De Smet, M., M. Bultheel & P. Verachtert (2024). 'Leidraad differentiatie: Samen naar de meet'. Gent: Stichting Leerpunt. [Vlaamse hertaling van Bosker, R., F. Durgut, H. Edzes, M. Jol, C. van Tuijl & A. van der Vegt (2021). 'Leidraad differentiatie als sleutel voor gelijke kansen'. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek].

Fisher, D. & N. Frey (2008). *Better learning through structured teaching: A framework for the gradual release of responsibility*. Alexandria, Virginia: ASCD.

Hollingsworth, J. & S. Ybarra (2025). *Expliciete Directe Instructie 2.0: Tips en technieken voor een goede les*. Huizen: Uitgeverij Pica.

Hughes, C., J. Morris, W. Therrien & S. Benson (2017). "Explicit instruction: Historical and contemporary contexts". In: *Learning Disabilities Research & Practice*, 32 (3), p. 140-148.